

תורת הבטחון

פרשת מפתים

אמונה בהשתדלות

פִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרֵי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יֵצֵא לַחֶפְשׁוֹ חָנֹם. (כא-ב)

צריך כל אדם לידע שלא ירוויח כלום אם עושה השתדלות האסורה.

משל נפלא:

החפץ חיים מבאר זאת עם משל נפלא.

לאיש אחד היתה חבית מלאה יין. רגיל היה לשפוך את היין מתוכה דרך ברז הקבוע בתחתיתה במשך עשרה רגעים. בא "פקח" אחד ואמר לבעל החבית לעשות עוד ברז וישפך היין דרך שניהם במשך חמשה רגעים. נטפל לו בעל החבית ואמר: הייתי מקשיב לעצתך המחוכמת, לו יכולתי להוציא מן החבית יין במדה יותר מרובה מאשר היא מכילה, ואם זאת לא אוכל לעשותו, למה לי הברז השני. ב"ה יש לי פנאי לחכות עוד חמישה רגעים...

והנמשל: פעמים שאדם "חושב" – שאם יעשה עוד השתדלות שאסור לעשות על פי דין תורה, אפשר שירוויח יותר. אמנם זו טעות, שהשתדלות שאסור לעשותה, הוא כמוסיף עוד ברז בחבית – שמה שבתוך החבית לא יתרבה כלל. כמו כן לענייננו, כל מזונותיו של אדם קצובין מראש השנה, ואם יעשה דבר שאסור לעשות, הרי הוא מוציא מאותה חבית של יין – שאינו מוסיף עוד יין שם. וכשפרנסתו באה באיסור, לא נגזר שתהיה לו אותה פרנסה וממילא לא ירוויח כלום.

טעם לעסק בהשתדלות

ויש להוסיף דזהו הטעם שנתחייבנו לעשות השתדלות לצורך פרנסתנו, כדי לנסותנו בניסיון זה. דהנה החובות הלבבות (שעני הנתמך פק ג) כותב שאחד הטעמים שחייבים לעסוק בהשתדלות לצורך פרנסה, וכן בשאר ענינים, כי זה נסיון לנסותנו אם נעמוד בו. וזו הבחינה הגדולה שלנו, הקב"ה רוצה לראות, אם נישא וניתן באמונה בלי גזל או רמאות וכדומה.

רק מי שבאמת מאמין באמונה שלימה שכל פרנסתו מאת הקב"ה, ואין מי שיכול להפסידו אפילו פרוטה, יודע שאינו צריך לעשות שום דבר האסור לצורך פרנסתו. מי שאינו מאמין באמונה שלימה, טועה לחשוב שפרנסתו תלויה אך ורק בעסק ההשתדלות, ולכן עוסק בהשתדלות אסורה כרמאות וגניבה וכדומה.

פרשת משפטים היא הפרשה של כל דיני חושן משפט – כל דיני ממונות שבין אדם לחבירו. ויש להבין, מדוע פתחה התורה הקדושה פרשה זו במצות עבד עברי. ובפרט שהוא דבר מגונה – שנמכר משום שגנב, ואין לו ממה לשלם. ומדוע לא פתחו בדבר טוב כמלוה שעושה בכך חסד לחבירו, או דיני השומרים וכדו' [וכבר ביארו המפרשים כבר מהלכים בזה, אמנם בע"ה נבאר באופן נוסף].

נראה לומר, שהתורה הקדושה באה להקדים לנו הקדמה נחוצה. כל הפרשה מיוסדת על "השתדלות על פי דין תורה". כל הנסיונות בעסק בהשתדלות, אם יעשה אותן על פי דיני התורה, מיוסד על זה, שאם יש לו אמונה בהשי"ת, ומאמין שהוא הזן ומפרנס כל אחד, א"כ יודע שאין שום סיבה בעולם לעשות דבר האסור כדי להרוויח. אדרבה, מכיון שזה אסור, אינו סיבה כלל שירוויח מזה משהו.

מזונותיו של אדם קצובים

אמרו חז"ל, (צ"ה טו, ז): "תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוואה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה. שאם פחת – פוחתין לו, ואם הוסיף – מוסיפין לו", ע"כ. ועוד אמרו חז"ל (יומא לז, ז): "אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא". מוטל על האדם לעשות רק השתדלות שמותרת על פי דין תורה.

ובאמת חזינן יסוד זה להדיא מעבד עברי. הוא חשב שאם יגנוב – ויעשה השתדלות שאסור לעשותה, ירוויח. אמנם זו טעות.. ונמצא שהגנב הוא נותר עם חוב – להשיב ממון שבא לידו באיסור. ומכיון שאין לו כסף, צריך להמכר בעבד עברי. נמצא בסיכומו של דבר, שאם עושה השתדלות אסורה, אינו מרוויח כלום. לפי זה, מובן היטב מדוע פרשת משפטים פותחת בענין עבד עברי, שכן זו הקדמה נחוצה – להורות על יסוד זה.